

KUASA HAKAM DAN KESANNYA TERHADAP KES-KES PERMOHONAN PERCERAIAN TANPA PERSETUJUAN SATU PIHAK: SATU SOROTAN LITERATUR

ZAINI YUSNITA MAT JUSOH

zainiyusnita@kuis.edu.my

ZANARIAH DIMON

zanariah@kuis.edu.my

SHARIFAH HANA ABDUL RAHMAN

sharifahhana@kuis.edu.my

Fakulti Syariah dan Undang-Undang
Kolej Universiti Islam Antarabangsa Selangor (KUIS)

ABSTRAK

Pasangan suami isteri tidak dapat lari daripada menghadapi pelbagai konflik dan perselisihan faham di dalam rumah tangga. Konflik yang berlaku dalam perkahwinan ini akhirnya boleh mengakibatkan perceraian. Syarak dan undang-undang telah menyediakan banyak kaedah penyelesaian dalam menangani krisis rumah tangga sama ada mendapatkan nasihat orang yang dipercayai, melantik hakim dan menghadiri kaunseling sebelum akhirnya pasangan suami isteri membuat keputusan untuk bercerai. Menurut undang-undang keluarga Islam negeri-negeri di Malaysia, terdapat banyak peruntukan undang-undang yang boleh digunakan untuk mendapatkan perceraian sebagai contoh peruntukan permohonan perceraian di bawah seksyen 47, Enakmen Undang-undang Keluarga Islam Selangor 2003. Permohonan Perceraian di bawah seksyen 47 iaitu melalui lafaz talak memerlukan persetujuan kedua-dua belah pihak untuk bercerai. Mahkamah tidak akan membenarkan suami melafazkan talak sekiranya pihak isteri tidak bersetuju untuk bercerai. Sebaliknya mahkamah akan melantik Jawatankuasa Pendamai dan seterusnya hakim sekiranya Jawatankuasa Pendamai gagal untuk mencapai perdamaian atau persetujuan untuk bercerai dalam tempoh yang ditetapkan. Hakim mempunyai kuasa untuk membubarkan perkahwinan tersebut sekiranya pihak-pihak masih tidak berjaya mencapai perdamaian. Keputusan hakim tersebut tidak boleh dirayu lagi dan pembubaran perkahwinan dikira sebagai talak bain sughra yang tidak boleh dirujuk semula. Kesannya terdapat pihak yang terkilan dengan keputusan hakim tersebut. Amalan Mahkamah Syariah negeri-negeri juga berbeza. Di Selangor, perlantikan dan kuasa hakim adalah berdasarkan Kaedah Hakim Negeri Selangor (2014) yang membolehkan mahkamah melantik hakim yang bukan terdiri daripada kaum kerabat pasangan suami isteri tersebut. Manakala di negeri-negeri lain tiada langsung kaedah-kaedah hakim yang diperuntukan oleh mahkamah Syariah dan tiada sebarang garis panduan yang standard digunakan dalam perlantikan hakim ini. Tinjauan awal juga mendapati tidak banyak kajian lepas didalam jurnal ilmiah, artikel prosiding mahupun didalam media massa yang membincangkan tentang isu ini. Oleh itu, kertas kerja ini akan membincangkan kajian-kajian lepas tentang perkara ini melalui kajian perpustakaan dan dokumentasi. Justeru, kajian ini dilaksanakan bagi mengkaji sejauh mana kuasa hakim menurut undang-undang dan kesannya dalam kes-kes permohonan perceraian menurut undang-undang.

Kata Kunci: Hakim, perceraian, satu pihak, mahkamah Syariah, literatur

1. Pendahuluan

Islam adalah agama yang syumul dan memenuhi keperluan segenap kehidupan manusia. Setiap hukum Islam yang disyariatkan adalah bagi menjamin masalah umat manusia. Pensyariatkan Fiqh Usrah adalah bagi memastikan hubungan suami isteri dan perkara-

perkara yang berbangkit daripadanya dapat dilaksanakan mengikut syariat. Islam juga telah menetapkan hukum hakam berkaitan perceraian sebagai penyelesaian kepada *syiqaq* atau persengketaan dalam rumah tangga sama ada melalui kuasa talak pada suami atau hak pembubaran perkahwinan kepada isteri. Ini bermaksud, walaupun kuasa talak pada asalnya adalah hak suami tetapi isteri turut mempunyai hak untuk menuntut pembubaran perkahwinan sekiranya berlaku *syiqaq* yang berpanjangan dalam perkahwinan melalui *khuluk* (tebus talak, fasakh dan taklik). Selain itu, terdapat satu lagi bentuk pembubaran perkahwinan yang disyariatkan dalam Islam iaitu melalui kaedah kuasa hakam.

Perceraian melalui Hakam dikaitkan dengan wujudnya *Syiqaq* yang berlaku di antara pasangan di dalam perkahwinan yang gagal diselesaikan. *Syiqaq* menurut Al-Qurthubi pula di dalam *Tafsir Al-Qurthubi* ditakrifkan sebagai pertentangan, perbantahan, perselisihan dan permusuhan yang berasal dari kata dasar “As-Syiquq” yang bermaksud “sisi” oleh kerana pihak-pihak berada pada sisi yang berlainan yang menyebabkan berlakunya perselisihan. Antara faktor yang menyebabkan berlakunya *Syiqaq* dalam rumahtangga, kadangkala berpunca dari nusyuz isteri atau suami atau kedua-duanya menjadi punca kepada timbulnya konflik dalam rumahtangga menurut Norzulaili Mohd Ghazali, et al (2006) di dalam *Nusyuz, Syiqaq dan Hakam Menurut Al-Quran, Sunah dan Undang-undang Keluarga Islam*. Selain itu, faktor pasangan sering bertengkar, saling menyalahkan, saling pukul dan menyakiti serta pengabaian tanggungjawab juga merupakan bentuk *Syiqaq* yang sering berlaku. Faktor pengurusan ekonomi kekeluargaan turut menjadi salah satu faktor wujudnya *Syiqaq* di antara pasangan suami isteri menurut Raihanah Azahari (2008) dan Suhaiza Mustafa (2008). Di dalam kajian Azliza binti Abu Hanipah (1999) yang bertajuk *Konsep Dan Peranan Majlis Tahkim Dalam Menyelesaikan Masalah Rumahtangga ; Kajian Kes Di Shah Alam*, telah menjelaskan *Syiqaq* adalah pertelingkahan di antara suami isteri yang kritikal dan apabila ianya dikemukakan di Mahkamah dan sekiranya Hakim berpuas hati wujudnya *Syiqaq*, maka Hakim akan memerintahkan prosiding diteruskan ke Majlis Tahkim.

Hakam di dalam *Kitab Matla al-Badarin Wa Majma' Al-Jurain* tulisan Muhammad Daud Fatani (t.t) memberi maksud Hakam adalah wakil pendamai di antara pihak yang berselisih. Hakam mempunyai kuasa untuk menetapkan hukum dan mengambil keputusan ke atas kedua pihak dalam perkahwinan yang bertikai berdasarkan *Tafsir Ayat Al-Ahkam* yang ditulis Muhammad 'Ali Assabuni (t.t).

Hakam menurut undang-undang keluarga Islam di Malaysia ditafsirkan sebagai penimbang tara yang diberi kuasa oleh pihak-pihak atau oleh mahkamah untuk menyelesaikan *syiqaq* antara suami isteri. Hakam terdiri daripada saudara karib suami dan isteri yang mempunyai maklumat berkaitan isu rumah tangga pihak suami dan pihak isteri. Pada dasarnya, kaedah hakam ini akan berfungsi apabila terdapat kes-kes permohonan cerai menurut seksyen 47 iaitu perceraian dengan talak dan salah satu pihak tidak bersetuju dengan perceraian tersebut. Ini kerana, Mahkamah Syariah tidak akan membenarkan suami melafazkan talak sekiranya ada pihak suami sendiri atau isteri yang tidak bersetuju untuk bercerai. Sebaliknya Mahkamah Syariah akan melantik Jawatankuasa Pendamai untuk mencapai perdamaian antara mereka. Sekiranya Jawatankuasa Pendamai gagal dalam proses tersebut, hakam akan dilantik bagi meneruskan penyelesaian terhadap *syiqaq* yang berlaku di antara suami isteri tersebut.

Sebagai contoh, masalah timbul apabila isteri membuat permohonan cerai, tetapi permohonan itu tidak di persetujui oleh pihak suami sekalipun krisis antara mereka berada di

tahap yang amat memudaratkan. Jika persetujuan suami tidak diperoleh, maka pihak isteri akan cuba melihat kaedah yang lain seperti khuluk ataupun taklik (yang di persetujui oleh suami ketika majlis pernikahan dilangsungkan). Jika kedua-dua kaedah berkenaan juga tidak mampu mencapai maksud pihak isteri berkenaan, maka jalan terakhir yang akan digunakannya tentulah fasakh. Walau bagaimanapun, di sesetengah negeri, keputusan melalui fasakh hanya dapat dicapai dengan tempoh masa yang (relatifnya) lama. Malah sudah menjadi stigma dalam kalangan masyarakat kita bahawa fasakh akan menjadi ujian kesabaran bagi pihak penuntut untuk tempoh yang panjang sebelum ia memperoleh kebebasan yang diharapkan.

Ekoran daripada isu-isu tersebut, maka kuasa hakam atau kaedah tahkim telah diperkenalkan oleh Mahkamah Syariah bagi menyelesaikan kemelut yang berlaku. Arahan Amalan Mahkamah Syariah Tahun 2006 diwujudkan bagi membenarkan hakam dilantik dan mengambil peranannya. Arahan Amalan tersebut memperuntukkan situasi-situasi tertentu supaya kaedah hakam dapat digunakan. Ia termasuklah, (a) Perbalahan di antara suami isteri yang timbul daripada nusyuz isteri, atau disebabkan kezaliman suami, ataupun berlaku kesamaran siapa yang benar dan dusta dalam perbalahan yang berlaku, (b) Perbalahan dan tuduh-menuduh yang masing-masing tidak melaksanakan tanggungjawab suami atau isteri, (c) Kedua-duanya saling tuduh-menuduh berkawan dengan perempuan/lelaki sehingga melewati batas syarak, (d) Tuduh-menuduh berkaitan kelalaian dalam melaksanakan tanggungjawab terhadap anak-anak dalam perkahwinan, (f) aduan isteri tidak sabit dan ditolak oleh Mahkamah Syariah kerana tidak ada bukti, dan Mahkamah mendapati pertikaian sentiasa berlaku, dan (h) Sebarang tindakan yang menyebabkan mudarat terhadap isteri.

2. Konsep Hakam Menurut Syarak Dan Undang-Undang

Abdul Karim Zaydan (1984) di dalam kitabnya, *Nizam Al-Qadha fi Al-Syariah al-Islamiyyah* mentakrifkan Hakam atau *Muhakkam* sebagai seseorang yang dilantik oleh pihak-pihak yang bertikai bagi menyelesaikan pertikaian yang berlaku di antara pihak-pihak berlandaskan hukum Syara'. Manakala Tahkim dari segi bahasa ditakrifkan sebagai suatu proses menjatuhkan hukuman kepada seseorang. Dari sudut istilah pula, ianya merupakan suatu proses penyelesaian pertikaian di antara pihak yang bertikai dengan melantik seseorang untuk menjadi hakam bagi menyelesaikan pertikaian yang timbul.

Proses Tahkim adalah diharuskan Syarak berdasarkan firman Allah S.W.T melalui Surah An-Nisa ayat 35

﴿وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَأَبْعَثُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِۦ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا إِن

يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا ﴿٣٥﴾

Maksudnya : Dan jika kamu bimbang terjadi salah faham antara kedua-duanya, maka kirimlah seorang orang tengah daripada keluarga lelaki dan seorang orang tengah daripada keluarga perempuan. Jika kedua-duanya (orang tengah) bermaksud untuk mendamaikan, nescaya Allah memberi taufik kepada suami isteri itu. Sesungguhnya, Allah Maha Mengetahui, lagi Maha Teliti.

(Surah an-Nisa :35)

Manakala menurut Sunnah, Rasulullah s.a.w telah bersabda, maksudnya,

“Mahukah kamu sekiranya aku memberitahu sesuatu suatu yang lebih baik daripada darjat solat berpuasa dan bersedekah?” Jawab kami (para sahabat) : Ya! Wahai Rasulullah, kata Nabi, :”Mendamaikan perkelahian, kerana sesungguhnya keburukan perkelahian itu adalah boleh mencukur. Allah tidak maksudkan mencukur rambut, tetapi mencukur agama (menghapus).”

(Riwayat At-Tarmizi)

Risalah Ahkam yang ditulis oleh Haji Mohd Saleh Haji Ahmad (2005) di dalam topik *Kaedah-kaedah Penyelesaian Pertikaian Dalam Islam : Tumpuan Kepada Konsep Tahkim* memfokuskan kepada konsep Tahkim yang membincangkan mengenai Hakam dan perkara-perkara yang boleh ditahkim. Jumhur fuqaha berselisih pandangan mengenai perkara-perkara yang boleh ditahkim. Namun, jumhur fuqaha juga telah bersepakat bahawa Tahkim tidak harus dilakukan ke atas perkara-perkara Hudud dan Qisas tetapi perkara-perkara berkaitan mal atau yang bermaksud mal, adalah boleh untuk ditahkim. Mohd Hafifi Hassim, et. al (2019) dalam penulisan yang bertajuk *Penyelesaian Pertikaian Alternatif Dalam Islam : Aplikasinya Terhadap Kes-kes Kekeluargaan dan Kehartaan Di Mahkamah Syariah* telah menganalisis jenis dan kaedah-kaedah penyelesaian pertikaian alternatif yang menjadi amalan di Mahkamah Syariah dalam hal ehwal kekeluargaan dan kehartaan. Penulisan ini turut mendefinisikan setiap satu kaedah penyelesaian pertikaian di Mahkamah Syariah termasuk Tahkim. Merujuk kepada penulisan tersebut, Tahkim ditakrifkan sebagai kuasa yang diberikan untuk menjatuhkan hukuman kepada seseorang menurut Bahasa. Dari sudut istilah, ia ditakrifkan sebagai suatu proses di mana pihak-pihak melantik seseorang sebagai hakam untuk menyelesaikan pertikaian di antara pihak-pihak tersebut berlandaskan Syarak.

Dari sudut undang-undang, Hakam merupakan salah satu kaedah perceraian secara alternatif tanpa melalui sistem keadilan Mahkamah berbeza dengan kaedah-kaedah perceraian seperti persetujuan bersama, fasakh dan lain-lain yang diselesaikan di dalam prosiding Mahkamah. Menurut Undang-undang Keluarga Islam di Malaysia, Hakam didefinisikan sebagai penimbang tara yang diberi kuasa oleh pihak-pihak atau Mahkamah untuk menyelesaikan .Hakam menurut istilah undang-undang adalah seseorang yang dilantik oleh pihak-pihak yang bertikai atau Mahkamah sebagai penimbang tara untuk menyelesaikan pertikaian atau perkelahian (Syiqaq) di antara suami dan isteri berdasarkan kepada penulisan Hammad Mohamad Dahalan, et al, (2017). Muslem, et al (2018) turut mendefinisikan Hakam sebagai tauliah kepada seseorang yang dilantik oleh dua orang pihak yang bersengketa bagi tujuan untuk mencapai perdamaian. Hakam yang dilantik mempunyai kuasa untuk penetapan hukum. Berdasarkan kepada definisi-definisi yang telah dibincangkan, jelas bahawa Hakam merupakan salah satu bentuk kaedah penyelesaian pertikaian yang menjadi amalan di Mahkamah Syariah. Asasnya, Hakam merupakan timbang tara pihak ketiga neutral yang dilantik bagi menyelesaikan Syiqaq yang berlaku di antara suami dan isteri. Dapat disimpulkan bahawa istilah penggunaan perkataan Hakam dan Tahkim turut dibezakan maksudnya. Hakam adalah penimbang tara yang dilantik oleh Mahkamah manakala Tahkim adalah proses penimbangtaraan atau dikenali sebagai majlis Tahkim.

3. Permohonan Perceraian Tanpa Persetujuan Satu Pihak Menurut Peruntukan Undang-Undang

Perceraian merupakan langkah yang terakhir apabila sesuatu perkahwinan itu gagal diselamatkan setelah melalui beberapa proses. Perceraian berasal dari perkataan Talaq dalam Bahasa Arab. Talaq atau perceraian bermaksud melepaskan atau meleraikan ikatan menurut Wahbah al Zuhaili (1985). Takrif yang sama juga digunakan oleh Wizarah al-Awqaf (1993) dan Al-Shirbini (1997). Manakala Al-Jaziri di dalam kitab *Kitab al-Fiqh ala al-Madzahib al-Arba'ah* mendefinisikan talaq sebagai menghilangkan ikatan pernikahan atau mengurangi pelepasan ikatannya. Perselisihan dan wujud ketidaksefahaman di antara pasangan suami isteri juga menjadi faktor berlakunya perceraian. Perceraian kebiasaannya berlaku rentetan dari pertengkaran dan pergaduhan sehingga wujud istilah cabar mencabar jika tidak ditangani dengan baik. Oleh itu, perceraian dilihat sebagai langkah terakhir bagi memberikan kedamaian di antara kedua-dua pihak menurut penulisan Abdullah Abu Mat Saud (2013) di dalam buku bertajuk *Hakmu Muslimah : Menurut Undang-undang Keluarga Islam Serta Pelaksanaannya di Mahkamah Syariah*. Kajian Zanariah Dimon, et al (2018) di Unit Runding Cara, Jabatan Agama Islam Selangor (JAIS) mendapati bahawa di antara faktor *Syiqaq* yang telah dikenal pasti berdasarkan rekod laporan aduan di Unit Runding Cara, JAIS adalah ketagihan arak dan dadah, masalah psikiatri atau psikologi, kegagalan memberi nafkah, peranan dan campur tangan orang ketiga, sikap negatif suami atau isteri, ketidakadilan dalam poligami dan penderaan serta hobi yang membawa kepada pengabaian tanggungjawab.

Di Mahkamah Syariah, terdapat dua keadaan sekiranya perceraian diteruskan iaitu perceraian dengan persetujuan bersama dan perceraian tanpa persetujuan salah satu pihak. Bagi perceraian dengan persetujuan bersama, Seksyen 47 (3) Enakmen Undang-undang Keluarga Islam (Selangor) 2003 telah memperuntukkan mengenai perceraian dengan persetujuan bersama selepas proses-proses permohonan dan prosedur permohonan perceraian dipatuhi setiap satunya berdasarkan Seksyen 47 (1) dan (2) Enakmen yang sama Seksyen 47 (3) Enakmen Undang-undang Keluarga Islam (Selangor) 2003 telah memperuntukkan bahawa,

47(3) : Jika pihak yang satu lagi itu bersetuju terhadap perceraian itu dan Mahkamah berpuas hati selepas penyiasatan yang wajar bahawa perkahwinan itu telah pecah belah dengan tak dapat dipulihkan, maka Mahkamah hendaklah menasihatkan suami supaya melafazkan satu talaq di hadapan Mahkamah

Walau bagaimanapun, perceraian tanpa persetujuan berlaku jika suami enggan melafazkan talaq, maka Mahkamah akan memerintahkan pihak-pihak untuk melalui proses Jawatankuasa Pendamai dalam usaha untuk mendamaikan kedua-dua pihak dengan melihat kepada kebarangkalian yang munasabah perkahwinan tersebut mungkin masih dapat diselamatkan. Ini dapat dilihat berdasarkan peruntukan Seksyen 47 (5) Enakmen Undang-undang Keluarga Islam (Negeri Selangor) 2003,

47(5) : Jika pihak yang satu lagi tidak bersetuju terhadap perceraian itu atau jika Mahkamah berpendapat bahawa ada kemungkinan yang munasabah bagi suatu perdamaian antara pihak-pihak itu, Mahkamah hendaklah dengan seberapa segera yang boleh melantik suatu jawatankuasa pendamai terdiri daripada seorang Pegawai Agama sebagai Pengerusi dan dua orang lain,

seorang untuk bertindak bagi pihak suami dan seorang lagi bagi pihak isteri dan merujuk kes itu kepada jawatankuasa itu.

Jika di peringkat Jawatankuasa Pendamai gagal diselesaikan dalam tempoh enam bulan seperti yang diperuntukkan Seksyen 47 (9) Enakmen Undang-undang Keluarga Islam (Negeri Selangor) 2003, jawatankuasa akan mengeluarkan suatu perakuan mengenai laporan dan syor apa-apa yang difikirkan patut berkaitan perkahwinan tersebut sama ada nafkah, hak penjagaan anak dan lain-lain. Jika proses di peringkat Jawatankuasa Pendamai tidak berjaya, Mahkamah seterusnya boleh melantik dua orang wakil dari saudara karib pihak-pihak yang mengetahui mengenai *Syiqaq* tersebut sebagai penimbang tara atau Hakam dalam masa 14 hari selepas Mahkamah memutuskan bahawa *Syiqaq* tersebut sentiasa berterusan. Tahkim adalah peringkat bagi menyelesaikan *Syiqaq* yang wujud.

.Suwaid Tapah (2007) dalam topik *Prosedur Perceraian* telah menjelaskan Jawatankuasa Pendamai perlu mendamaikan kedua-dua pihak dalam tempoh enam bulan atau lebih setakat yang dibenarkan oleh Mahkamah. Jawatankuasa yang dilantik perlu menjalankan fungsi dan tanggungjawabnya untuk mendamaikan kedua-dua pihak berdasarkan kepada pendekatan atau kaedah yang sesuai. Jika usaha mendamaikan gagal, Jawatankuasa Pendamai dikehendaki menyediakan laporan dan perakuan mengenainya serta dilampirkan bersama cadangan atau syor yang difikirkan patut. Mahkamah kemudiannya akan menasihati suami untuk melafazkan talak di hadapan Hakim.

Menurut Suwaid Tapah (2007) lagi, di peringkat ini sekiranya pihak suami masih gagal hadir di hadapan Hakim untuk melafazkan talak atau enggan melafazkan talak, Mahkamah akan merujuk kepada Hakam untuk tindakan selanjutnya. Sebaliknya jika perdamaian berjaya dicapai, Mahkamah akan menolak permohonan perceraian tersebut. Sepanjang proses dan langkah dalam usaha untuk mendamaikan di antara pihak-pihak, Peguam Syarie yang mewakili pihak-pihak tidak dibenarkan hadir dan turut serta untuk bertindak bagi anakguamnya.

4. Kaedah Pelaksanaan Hakam Dalam Kes-Kes Perceraian Tanpa Persetujuan Satu Pihak

Hammad Mohd Dahlan et. al (2017) menyatakan bahawa Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia (JKSM) dalam usaha untuk melicinkan pentadbiran dan pengurusan Mahkamah Syariah telah mengeluarkan Arahan Amalan Mahkamah Syariah Tahun 2006 berkenaan pelaksanaan Hakam. Arahan Amalan JKSM Bil 1 tahun 2006 yang telah menggariskan beberapa keadaan yang membolehkan Hakam dilaksanakan iaitu

- a) Perbalahan yang timbul di antara suami isteri yang timbul daripada nusyuz isteri, atau disebabkan kezaliman suami, ataupun berlaku kesamaran siapa yang benar dan dusta dalam perbalahan yang berlaku;
- b) Perbalahan dan tuduh menuduh yang masing-masing tidak melaksanakan tanggungjawab suami atau isteri;
- c) Kedua-duanya saling tuduh menuduh berkawan dengan perempuan / lelaki sehingga melewati batas Syarak;
- d) Tuduh menuduh berkaitan kelalaian dalam melaksanakan tanggungjawab terhadap anak-anak dalam perkahwinan;

- e) Aduan isteri tidak sabit dan ditolak oleh Mahkamah Syariah kerana tidak ada bukti, dan Mahkamah mendapati pertikaian sentiasa berlaku;
- f) Sebarang tindakan yang menyebabkan mudarat terhadap isteri

Mumtazah Narowi, et al (2020) menyatakan bahawa Hakam menurut Seksyen 48 Enakmen Undang-undang Keluarga Islam (Selangor) 2003 mempunyai fungsi yang hampir sama dengan Jawatankuasa Pendamai di bawah Seksyen 47 Enakmen yang sama. Namun yang menjadi perbezaannya adalah Hakam telah diberikan kuasa yang lebih eksklusif apabila berkuasa penuh terhadap pihak-pihak dan boleh melafazkan satu talak di hadapan Mahkamah apabila Mahkamah membenarkan berdasarkan kepada peruntukan Seksyen 11 (3) di bawah Kaedah-kaedah Hakam (Negeri Selangor) 2014, Setelah perlafazan talak tersebut, Mahkamah akan merekodkan lafaz talak tersebut dan menghantar salinannya kepada Pegawai Nikah Cerai dan Rujuk untuk didaftarkan. Kaedah-kaedah Hakam (Negeri Selangor) 2014 turut diperkenalkan bagi memberi panduan yang lebih jelas dalam proses pengendalian Hakam berdasarkan kepada peruntukan induk Seksyen 48 Enakmen Undang-undang Keluarga Islam (Negeri Selangor) 2003 menurut Muslem, et al (2018). Seksyen 48 (1) Enakmen Undang-undang Keluarga Islam (Selangor) 2003 telah memperuntukkan bahawa

48(1) :Jika Mahkamah berpuas hati bahawa perkelahian (Syiqaq) sentiasa berlaku antara pihak-pihak kepada suatu perkahwinan, Mahkamah boleh melantik, mengikut Hukum Syarak, dua penimbangtara atau Hakam untuk bertindak bagi pihak suami dan isteri yang berkenaan itu masing-masing

Secara lebih terperinci, Seksyen 3 di dalam Kaedah-kaedah Hakam (Selangor) 2014 telah memperuntukkan mengenai kuasa Mahkamah untuk mengarahkan pasangan suami dan isteri melantik Hakam dari kalangan saudara terdekat. Perlantikan Hakam pula tertakluk di bawah Kaedah 5 Kaedah kaedah Hakam (Selangor) 2014 yang menjelaskan tatacara perlantikan Hakam dalam tempoh 14 hari selepas Mahkamah memutuskan bahawa wujudnya *Syiqaq*. Setelah kedua-dua pihak melantik Hakam, maka Mahkamah akan merekodkan serta mengisytiharkan perlantikan melalui suatu perintah. Hakam yang dilantik perlu menjalankan penimbangtaraan menurut Syarak dan seperti yang diarahkan oleh Hakim untuk menamatkan *Syiqaq* di antara suami dan isteri berdasarkan penulisan Mimi Kamariah Majid (1992) di dalam *Undang-undang Keluarga Di Malaysia*. Ini dikuatkan lagi dengan peruntukan Bahagian III di dalam Kaedah-kaedah Hakam (Negeri Selangor) 2014 yang menjelaskan fungsi dan tanggungjawab Hakam setiap satunya.

Seksyen 48 (5) Enakmen Undang-undang Keluarga Islam (Selangor) 2003 pula telah memperuntukkan mengenai kuasa Hakam dalam proses penyelesaian *Syiqaq* antara suami dan isteri

48 (5) : Hakam hendaklah berusaha untuk mendapatkan kuasa penuh daripada prinsipal mereka masing-masing dan boleh, jika kuasa mereka membenarkan, melafazkan satu talaq di hadapan Mahkamah jika dibenarkan sedemikian oleh Mahkamah, dan jika demikian halnya, Mahkamah hendaklah merekodkan lafaz satu talaq itu, dan menghantar satu Salinan rekod itu yang diperakui kepada Pendaftar yang berkenaan dan kepada Ketua Pendaftar untuk didaftarkan.

Ini dapat dilihat berdasarkan kepada contoh kes, *Faridah binti Ahmad lwn Hairunajib bin Mohd Mansor* 4 ShLR 27 pada tahun 2017 yang diputuskan di Mahkamah Rendah Syariah Klang, Selangor apabila Plaintif di dalam kes ini telah mengemukakan tuntutan fasakh di bawah

Seksyen 53 Enakmen Undang-undang Keluarga Islam (Selangor) 2003 akibat keculasan Defendan dalam memberi nafkah melebihi tempoh tiga bulan, lazim menyakiti dan menganiaya Plaintiff serta berkawan dengan perempuan jahat dan berperangai keji menurut Hukum Syarak kerana menagih dadah.

Walau bagaimanapun, Mahkamah telah menolak tuntutan tersebut oleh kerana Plaintiff gagal membuktikan dakwaan-dakwaannya selain keterangan yang diberikan oleh Plaintiff dan saksinya terlalu ringkas. Mahkamah dalam menolak dan menilai dakwaan-dakwaannya yang dikemukakan oleh Plaintiff telah memutuskan bahawa wujudnya *Syiqaq* yang berpanjangan di antara Plaintiff dan Defendan dan memerintahkan untuk kes ini dirujuk kepada Hakam melalui peruntukan Seksyen 48 Enakmen Undang-undang Keluarga Islam (Selangor) 2003.

Seterusnya Najibah Mohd Zain, et al (2007) di dalam *Undang-undang Keluarga Islam* telah mengemukakan contoh kes berkaitan pelaksanaan Hakam iaitu *Rosilah binti Abu Kasim lwn Abd Rahman bin Ibrahim* yang diputuskan pada tahun 1993. Plaintiff di dalam kes ini telah mengemukakan tuntutan fasakh terhadap suaminya iaitu Defendan dengan alasan bahawa Defendan tidak memberi nafkah, sering bergaduh, mengugut dan menghalaunya.

Walau bagaimanapun, Defendan di dalam kes ini telah menafikan dakwaan tersebut. Melihat kepada keterangan kedua-dua pihak, Hakim Bicara berpendapat bahawa kes ini perlu disiasat dengan rapi. Hakim kemudiannya telah memerintahkan pelantikan Hakam berdasarkan Seksyen 47(5) Enakmen Keluarga Islam (Negeri Selangor) 1984 yang dipengerusikan oleh Ketua Pendakwa Mahkamah Syariah Negeri dan setiap pihak diwakili oleh seorang wakil yang dilantik. Jawatankuasa kemudiannya telah menyimpulkan bahawa :

- a) Rumahtangga kedua-dua pihak sudah tidak ada kebajikan lagi.
- b) Pihak isteri meminta supaya dilepaskan tetapi pihak suami masih kasih lagi.
- c) Anak-anak masih di bawah penjagaan isteri
- d) Keamanan pasti tidak akan tercapai jika kedua-dua masih bersama kerana pihak isteri masih berkeras hati.

Hakam kemudiannya telah mencadangkan supaya kes ini disegerakan dan diputuskan sama ada melalui perceraian biasa atau melalui tebus talak kerana kedua-duanya tidak lagi tinggal bersama. Tambahan lagi, hasil laporan proses perdamaian di peringkat Jawatankuasa Pendamai di bawah Seksyen 47 Enakmen Undang-undang Keluarga Islam adalah gagal mencapai perdamaian.

5. Kesan Kuasa Hakam Kepada Pihak-Pihak Dalam Kes-Kes Perceraian Tanpa Persetujuan Satu Pihak

Perbincangan kesan kuasa Hakam dari sudut Syarak ada dibincangkan di antaranya di dalam Risalah Ahkam (2005) yang ditulis oleh Haji Mohd Saleh Haji Ahmad dalam topik *Tahkim Dalam Penyelesaian Syiqaq* telah mengupas mengenai kuasa Hakam dalam pemisahan pihak-pihak. Topik ini memfokuskan mengenai keputusan di antara dua Hakam yang dilantik bagi pihak suami dan isteri dalam usaha mendamaikan suami isteri. Sekiranya usaha perdamaian tersebut masih dilihat tidak mampu dicapai dan suami isteri atau salah satu pihak masih bertegas untuk bercerai, beberapa pendapat ulama' telah membahaskan mengenai kuasa kedua-dua Hakam suami dan isteri tersebut untuk memisahkan kedua-dua mereka.

Pendapat pertama berdasarkan Mazhab Shafi'e, Mazhab Hanafi, Zahiriyah dan salah satu riwayat daripada Imam Ahmad Hanbal berpendapat bahawa Hakam tidak mempunyai kuasa untuk menceraikan suami dan isteri kecuali berdasarkan keizinan mereka sama ada dengan izin suami menjatuhkan talak atau izin isteri melalui perceraian tebus talak.

Manakala pendapat kedua pula adalah kedua-dua Hakam wakil suami dan isteri mempunyai kuasa untuk memisahkan suami dan isteri tanpa perlu mendapat keizinan dan persetujuan pihak-pihak dan pendapat yang rajih adalah menurut pendapat al-Imam Ibn Al-Qayyim di dalam penulisan ini apabila beliau mentarjihkan pendapat kedua ini iaitu Hakam mempunyai kuasa untuk memisahkan suami dan isteri tanpa perlu mendapat keizinan dan persetujuan. Pendapat yang dikemukakan oleh al-Imam Ibn Qayyim berdasarkan kepada firman Allah S.W.T

إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا

Maksudnya : *Jika kedua-duanya (orang tengah) bermaksud untuk mendamaikan, nescaya Allah memberi taufik kepada suami isteri itu*

Ibn Al-Qayyim juga dalam mentarjihkan pendapatnya telah merujuk kepada riwayat dari Ali bin Abi Talib bahawa Saiyyidina Uthman pernah melantik Ibn Abbas dan Mu'awiyah sebagai Hakam kepada 'Uqail bin Abi Talib dan isterinya Fatimah binti Uthbah bin Rabi'ah dengan mengatakan, "*jika kamu berpendapat untuk patut diceraikan mereka berdua, maka ceraikanlah mereka itu*" selain Ali bin Abi Talib juga turut menyatakan kepada dua Hakam tersebut "*kamu berdua dipertanggungjawabkan, jika kamu berpendapat patut diceraikan, maka ceraikanlah mereka berdua dan jika kamu berpendapat perlu dihimpunkan mereka berdua, maka himpunkanlah mereka*"

Manakala kesan kuasa Hakam dari sudut perundangan, Nur Khalidah Dahlan, et al (2017) mengatakan bahawa jika kedua-dua pihak bersetuju terhadap keputusan yang diputuskan, ianya mengikat pihak-pihak, bersifat muktamad dan tidak boleh dirayu melainkan jika ada kecacatan di dalam prosiding. Talaq yang dilafazkan pula merupakan *Talaq Ba'in Sugra* berdasarkan penulisan Mumtazah Narowi, et al (2020) di dalam *Hakam Dan Aplikasinya Dalam Kes Perceraian Di Mahkamah Syariah Negeri Selangor*. Penulisan-penulisan tersebut dikuatkan lagi dengan peruntukan Kaedah 18 di bawah Kaedah-kaedah Hakam (Negeri Selangor) 2014 yang memperuntukkan bahawa,

Kaedah 18 : Perceraian yang diputuskan dalam Majlis Tahkim adalah muktamad dan tiada rayuan dibenarkan

Oleh itu, dapat dirumuskan bahawa jika pihak suami dan isteri telah bersetuju untuk menamatkan *Syiqaq* melalui kaedah Hakam, keputusan yang dibuat oleh Hakam adalah muktamad dan tidak boleh dirayu melainkan jika terdapat kecacatan dari sudut prosedur.

6. Penutup

Secara kesimpulannya, syarak dan undang-undang telah menyediakan banyak kaedah penyelesaian dalam menangani krisis rumah tangga antaranya mendapatkan nasihat orang yang dipercayai atau pun melantik hakam. Menurut undang-undang keluarga Islam negeri-negeri di Malaysia, terdapat banyak peruntukan undang-undang yang boleh digunakan untuk

mendapatkan perceraian sebagai contoh di bawah seksyen 47, Enakmen Undang-undang Keluarga Islam Selangor 2003. Pada dasarnya, kaedah hakam ini akan berfungsi apabila terdapat kes salah satu pihak tidak bersetuju dengan perceraian tersebut. Ini kerana, Mahkamah Syariah tidak akan membenarkan suami melafazkan talak sekiranya ada pihak suami sendiri atau isteri yang tidak bersetuju untuk bercerai. Perceraian melalui hakam ini juga sekaligus dapat mengelakkan kemudaratan kepada pihak-pihak yg bertikai di dalam perkahwinan disebabkan berlakunya syiqaq yang berpanjangan .

7. Rujukan

- Abdul Karim Zaydan, 1983, *Nizam Al-Qadha fi Al-Syariah Al- Islamiyyah*, Baghdad, Matb'ah al-Ma'ani
- Abdullah Abu Mat Saud (2013) *Hakmu Muslimah : Menurut Undang-undang Keluarga Islam Serta Pelaksanaannya di Mahkamah Syariah*, Awal Hijrah Enterprise.
- Ahmad Hariri Mohd Saad, Raihanah Hj Azahari, 2014, *Pengukuhan Institusi Keluarga Melalui Kawalan Terhadap Perceraian*, Jurnal Fiqh (No. 11)175-194
- Azliza binti Abu Hanipah, 1999, *Konsep Dan Peranan Majlis Tahkim Dalam Menyelesaikan Masalah Rumah tangga ; Kajian Kes Di Shah Alam. Tesis Diploma Pengajian Islam, Kolej Islam Darul Ehsan.*
- Che Latifah Hj Ismail. 2005, *Pengendalian Kes Perceraian dan Permasalahan di Mahkamah Syariah Perlis*, Jurnal Intelek, Vol. 3 No. 1, UITM
- Haji Mohd Saleh Haji Ahmad, 2005, *Kaedah-kaedah Penyelesaian Pertikaian Dalam Islam : Tumpuan Kepada Konsep Tahkim di dalam Risalah Ahkam*, Intel Multimedia And Publication
- Hammad Mohamad Dahalan dan Mohamad Azlan Yahya, 2017, *Hakam Dalam Mahkamah Syariah : Analisis Pelaksanaannya Di Sisi Prinsip Syariah Di Malaysia*, Proceeding of 2nd International Conference on Law, Economics and Education (ICONLEE), Grand Bluewave Hotel, Shah Alam, Malaysia.
- Mohamad Hafifi Hassim, Nor 'Adha Ab Hamid, Norazla Ab Wahab, Nurhafizah Raja Abdul Aziz, Roslinda Ramli, Siti Noor Ahmad, 2019, *Penyelesaian Pertikaian Alternatif Dalam Islam : Aplikasinya Terhadap Kes-Kes Kekeluargaan Dan Kehartaan Di Mahkamah Syariah*, e-Jurnal Penyelidikan dan Inovasi, Vol 6, No. 2 (September 2019), KUIS, hlm 1-14
- Mumtazah Narowi, Noor Fadhzana Mohd Noor dan Siti Amalina Ahmad Khairuddin, 2020, *Hakam Dan Aplikasinya Dalam Penyelesaian Kes Perceraian Di Mahkamah Syariah Negeri Selangor*, International Multidisciplinary Postgraduate Virtual Conference 2020 (IMPC20), 9 & 10 Disember, Centre of Graduate Studies, hlm 182-184. UNISEL
- Muslem, Siti Aminah Abd Samat, 2018, *Mekanisme Majelis Tahkim Dalam Penyelesaian Sengketa Rumah Tangga (Analisis Enakmen Undang-undang Keluarga Islam No. 2 Tahun 2003, Seksyen 48 Tentang Penambahan Kaedah-kaedah Hakam Di Mahkamah Rendah Syariah Shah Alam, Selangor, Malaysia)*, Media Syari'ah, Vol 20, No.1, hlm 76-93
- Najibah Mohd Zain, 2007, *Undang-undang Keluarga Islam*, Kuala Lumpur : Dewan Bahasa Dan Pustaka
- Noor Syaibah Shabuddin, Norazilah Johari, Norhasima Abdullah dan Shazwana Aziz, 2016. *Perceraian Dalam Kalangan Pasangan Dewasa Pertengahan Di Pejabat Daerah*

- Agama Islam Daerah Hulu Langat (PAIDHL) : Eksplorasi Faktor*, Jurnal Sains Sosial Malaysia, Jil 1, 36-52,
- Nor Azlina Mohd Kiram, Raja Masittah Raja Ariffin dan Jama'yah Zakaria, 2017, *Gaya Pengurusan Konflik dan Kesannya Terhadap Institusi Kekeluargaan dalam Novel Saga*, Akademika 87(2), UKM
- Norzulaili Mohd Ghazali, Wan Abdul Fattah Wan Ismail, 2006, *Nusyuz, Syiqaq dan Hakam Menurut Al-Quran, Sunnah dan Undang-undang Keluarga Islam*, Kolej Universiti Islam Malaysia, Negeri Sembilan
- Raihanah Hj, Abdullah, 2001, *Wanita, Perceraian dan Mahkamah Syariah*. Dlm, *Wanita dan Perundangan Islam*, Kuala Lumpur, Ilmiah Publisher. 116
- Suwaid Tapah, 2007, *Prosedur Perceraian*. Dlm *Undang-undang Islam di Malaysia : Prinsip dan Amalan*, Universiti Malaya, Kuala Lumpur.
- Zanariah Dimon, Azizah Mohd Rapini, Hammad Md. Dahalan, Zaini Yusnita Mat Jusoh dan Nur Zulfah Md. Abd Salam, 2018, *Faktor-faktor Konflik Rumah Tangga : Kajian Di Unit Runding Cara Jabatan Agama Islam Selangor*, International Conference On Islamiyyat Studies, Bandar Baru Bangi, Selangor.